

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

УДК 398 (438 = 161.2)

КРАВЧУК НАДІЯ ВАСИЛІВНА

**ФОЛЬКЛОР ПІДЛЯШШЯ: РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА
ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ**

10.01.07 – фольклористика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Давидюк Віктор Феодосійович
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
професор кафедри української літератури

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Малинська Наталія Анатоліївна
Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри фольклористики

кандидат філологічних наук
Вахніна Лариса Костянтинівна
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М. Т. Рильського НАН України,
завідувач відділу мистецтва та народної творчості
зарубіжних країн

Захист відбудеться 23 вересня 2010 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.15 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01017, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Т. Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий « ____ » серпня 2010 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Наумовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Традиційна культура українців – складний і багатоманітний комплекс, вивчення якого не можливе без з'ясування особливостей регіональних проявів загальноукраїнської фольклорної традиції. Адже поняття загальнонаціонального фольклору, як справедливо зазначив Р. Кирчів, може наповнитися реальним змістом лише на основі визначення і узагальнення спільностей – «універсалій» регіональних фольклорних традицій – у поєднанні з їх місцевими своєрідностями, особливостями, що разом творять неповторне багатобарвне суцвіття національної фольклорної єдності¹.

Попри численні напрацювання у цьому напрямку, нестача ґрунтовних регіональних студій та прогалини у вивченні локальних проявів української етнокультурної традиції відчужаються і в наш час. Особливо це стосується теренів, які, в силу культурно-історичних процесів, знаходяться поза адміністративно-територіальними кордонами України. Поруч із Холмщиною, Берестейщиною, Лемківщиною та Надсянням, до їх переліку входить і Підляшшя.

Підляшшя – окраїнний північно-західний український регіон, котрий знаходиться в адміністративному складі Республіки Польща, тому він один із найменш вивчених у плані традиційної звичаєвості. Фактично осмислення культури цього терену як етнорегіону розпочалося лише з падінням тоталітарної системи в 90-х рр. ХХ ст.

Цінність регіональних студій фольклору Підляшшя ще й у тому, що це єдиний край на території сучасної Польщі, де місцеве населення не піддалося депортації, а тому зберегло в своїх географічних межах автохтонну традиційну культуру. З іншого боку, тривале перебування у складі різних державних утворень та цілеспрямовані систематичні чужорідні впливи спричинили відсутність чіткої національної самоідентифікації мешканців Підляшшя. Так, більшість україномовного населення регіону окреслюють свою національну приналежність як «руський», «тутейший», «православний», «хахол». У зв'язку із визнанням під час відомої депортаційної операції «Вісла» українців Підляшшя білорусами, існує й інша проблема – серед білоруських науковців спостерігається тенденція довести «білоруськість» місцевих звичаїв на основі їх збігу з традиційною культурою Берестейщини.

Перераховані чинники, відтак, спонукають до студіювання фольклору Підляшшя з метою його національної ідентифікації. В умовах територіальної ізольованості від інших етнографічних теренів України фольклорна традиція регіону законсервувала ряд специфічних ознак, представлених як у зразках необрядової лірики, так і у текстах календарно-обрядової пісенності. Останні, внаслідок архаїчного походження та сакрального призначення, для встановлення генеалогічних зв'язків із загальноукраїнською фольклорною традицією мають першочергову вагу.

---

¹ Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України: нариси й статті. – Львів, 2002. – С. 13.

Пісенний фольклор Підляшшя у фольклористиці присутній, починаючи з доби її становлення, однак його наукове осмислення та опрацювання розпочалося лише в другій половині ХХ ст. Вагомий внесок у справу студіювання та архівування пісенності Підляшшя зробили В. Вуйціцький, Л. Голембйовський, Й. Ярошевич, П. Чубинський, М. Янчук, О. Кольберг, З. Гльогер, В. Остапчук, Ф. Колесса, С. Двораковський, І. Ігнатюк, Є. Рижик, Р. Кирчів, Л. Вахніна, В. Юзвенко, С. Грица, В. Борисенко, В. Головатюк, Л. Лукашенко, Г. Похилевич, І. Мацієвський, Л. Филімонюк, О. Савчук та ін. Та все ж, попри достатню репрезентативність в історіографічному плані, студіювання комплексу підляської пісенності далеке від досконалого опрацювання. Вивчення пісенного фольклору Підляшшя провадилось головно описовим методом, залишаючи поза увагою чимало аспектів. Серед таких – питання регіональної специфіки текстів календарно-обрядової та позаобрядової пісенності, а також з'ясування національної ідентичності фольклорних зразків, що побутують у регіоні. Оскільки монографічного дослідження, присвяченого ідентифікації фольклору Підляшшя, не існує до сьогодні, назріла потреба у комплексному вивченні окресленого фольклорно-пісенного масиву.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зазначені проблеми входять складовою до комплексної теми «Українська література: традиції і сучасність» кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні комплексу питань, пов'язаних із регіональною специфікою побутування жанрів календарно-обрядового та необрядового фольклору на Підляшші, а також виявленням його генеалогічних зв'язків із іншими етнографічними регіонами України. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- з'ясувати основні віхи в історії підляського краю та їх вплив на формування фольклорної традиції терену;
- уточнити етнографічно-історичні межі регіону Підляшшя;
- на основі історіографічного огляду джерел та наукової літератури з обраної теми охарактеризувати стан дослідження фольклору Підляшшя;
- з'ясувати загальний стан побутування та регіональні особливості підляської календарно-обрядової пісенності;
- окреслити регіональну та національну специфіку необрядової лірики, що побутує в досліджуваному регіоні;
- на основі порівняльного аналізу із фольклором прилеглих етніконів (Західного Полісся, Волині, Холмщини та Опілля) встановити національну ідентичність фольклорних зразків з Підляшшя.

Предметом дослідження постає регіональна та національна специфіка побутування календарно-обрядового та необрядового фольклору Підляшшя.

Об'єкт дослідження – комплекс текстів календарно-обрядової пісенності Підляшшя, репрезентований на теренах краю жанровими різновидами обрядової

поезії весняного, літнього та зимового календарних циклів, а також необрядова пісенність регіону.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що це перше в українській фольклористиці монографічне дослідження, присвячене ідентифікації пісенного фольклору Підляшшя. Об'єктом обсервації постає коло питань, які досі вивчені недостатньо та потребують комплексного підходу до їх розв'язання. Це, насамперед, такі, як з'ясування історичних передумов формування регіональної фольклорної традиції досліджуваного терену, узагальнений погляд на історіографію студіювання фольклору Підляшшя, визначення регіональних та національних особливостей підляської пісенності. Залучення фольклорних матеріалів з інших етнографічних регіонів України створює умови для етнічної ідентифікації пісенних зразків Підляшшя та їх введення в загальноукраїнський контекст.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали наукові праці українських та зарубіжних учених Т. Агапкіної, Г. Аркушина, О. Афанасьєва, О. Білик, В. Борисенко, Г. Василькевич, Л. Вахніної, В. Головатюк, М. Грицяя, М. Грушевського, В. Давидюка, О. Дея, М. Драгоманова, Л. Дунаєвської, О. Івановської, В. Качкана, С. Килимника, Р. Кирчіва, Ф. Колесси, Л. Копаниці, М. Костомарова, М. Максимовича, Н. Малинської, З. Марчук, І. Мацієвського, Т. Міндер, О. Потебні, С. Сегеди, В. Соколової, І. Франка, О. Чебанюк, П. Чубинського, Н. Шумади та ін.

Досягнення поставлених у дисертаційній роботі мети та завдань потребують застосування необхідного комплексу **методів**:

- функціонального – для з'ясування значення фольклорних текстів у народному календарі, а також співвіднесеності з ними тих чи інших складоритмічних схем;
- філологічного, на основі якого здійснюватиметься вивчення особливостей пісенних зразків, їх аналітичне осмислення та коментування;
- структурно-порівняльного, необхідного для вивчення поетичної специфіки фольклорних текстів;
- генетично-історичного, що стане в нагоді для з'ясування походження фольклорних текстів чи мотивів з урахуванням історичних та етнокультурних передумов;
- типологічно-порівняльного, який допоможе студіювати фольклор досліджуваного регіону у контексті традицій суміжних теренів.

Основну **джерельну базу** дослідження складають тексти календарно-обрядового та необрядового фольклору Підляшшя, розміщені у польських та українських виданнях ХХ – ХХІ ст. Серед них збірники пісенних текстів, упорядковані Є. Рижик, І. Кметь, Л. Лукашенко, Г. Похилевич, О. Савчук та ін. Суттєво поповнили джерельну базу тексти, розміщені в українській періодиці Польщі, зокрема, часописі «Над Бугом і Нарвою». Загальний фонд досліджуваного текстового матеріалу розширили рукописні фонди з архіву

Полісько-Волинського народознавчого центру та Інституту культурної антропології, експедиційні записи Інституту народознавства НАН України, а також фольклорні зразки з пісенних збірників загальноукраїнського та регіонального спрямування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що пропонуване дослідження пісенного фольклору Підляшшя, проведене на рівні регіональних студій, вводить його в загальноукраїнський контекст, створює джерельно-теоретичну базу для подальших узагальнюючих опрацювань пісенності інших етнографічних регіонів України, що знаходяться поза її адміністративно-територіальними межами. Поданий у роботі фактичний матеріал, загальні положення та висновки можуть бути використані для написання підручників з української фольклористики, при укладанні методичних розробок, навчальних програм та планів. Доцільним буде залучення матеріалу при читанні лекційних курсів, спецкурсів та спецсемініарів.

Апробація роботи. Основні положення роботи виголошувалися на таких наукових конференціях:

- Дні науки на філологічному факультеті Волинського національного університету імені Лесі Українки (2008, 2009 р., м. Луцьк);
- Міжнародна наукова конференція «Українська культура в історичному розвитку та державотворенні», присвячена 170-річчю від дня народження Павла Чубинського (2009 р., м. Київ);
- Конференція, присвячена 70-річчю кафедри української фольклористики імені Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка (2009 р., м. Львів);
- Всеукраїнські наукові фольклористичні читання, присвячені пам'яті професора Лідії Дунаєвської (2010 р., м. Київ).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 8 наукових публікаціях, 6 із яких уміщено у фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел (236 позицій). Повний обсяг дисертації становить 239 сторінок, із яких 217 сторінок – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність та наукову новизну, сформульовано мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, окреслено джерельну базу, методологічні засади та наслідки апробації результатів дисертації.

Перший розділ дисертації – «**Підляшшя як фольклористичний осередок**» – присвячено з'ясуванню історичного підґрунтя фольклорного комплексу

підляського краю, уточненню етнографічно-історичних меж Підляшшя, а також висвітленню історіографії фольклору краю.

У підрозділі 1.1. «Історія заселення Підляшшя та його етнографічно-історичні межі» увага зосереджена на питанні окреслення етнографічних кордонів Підляшшя. Внаслідок опрацювання наукових джерел з'ясовано, що на сьогодні регіон Підляшшя становить найзахіднішу частину українських етнографічних територій, котра знаходиться поза межами адміністративно-територіального впливу України. Етнографічно-історичні кордони досліджуваного терену визначаються на півночі р. Нарвою, південна межа проходить обабіч Середнього Бугу, західна – уздовж річок Ливець та Нурець. Таким чином, підляський етнікон граничить із Холмщиною на півдні, північний кордон відділяє його від сучасних білоруських теренів, західний – від польської Мазовії, на сході ж підляські території межують із Волинню та західною частиною Полісся. Цей окраїнний північно-західний етнічно український регіон становить північно-східну частину Республіки Польща і охоплює Підляське воєводство, виходячи за його межі та обіймаючи частину Люблінського.

Розглянуті археологічно-історичні матеріали дають можливість стверджувати, що історичне підґрунтя формування традиційної звичаєвості Підляшшя бере свій початок з найдавніших часів і має чимало спільних сторінок із тереновою Україною. До певної міри такий стан умотивований тим, що, починаючи з епохи неоліту, територія сучасного Підляшшя разом із західноукраїнськими теренами була заселена племенами одних і тих самих археологічних культур. Їх господарська спрямованість і послужила передумовою для формування комплексу календарно-обрядової пісенності регіонів. У числі таких – культури гребінцево-наколюваної кераміки, кулястих амфор, лужицька, висоцька та пшеворська. Таким чином, обіймаючи тривалий час поруч із підляськими землями і частину західноукраїнських територій, насамперед, Західне Полісся та Волинь, племена усіх культур неоліту – бронзи спричинили спільність елементів традиційної звичаєвості, котрі почали своє формування ще в доісторичні часи.

Подальша історична доля Підляшшя була детермінована його перебуванням у складі різних державних утворень. У X ст. підляські території увійшли до Київської Русі, а згодом – Галицько-Волинського князівства (до половини XIV ст.). До початку першої світової війни землі Підляшшя як адміністративно-територіальна одиниця почергово входили до складу різних державних утворень: Великого князівства Литовського, Королівства Польського, Австрії, Пруссії та Російської імперії. По закінченню двох воєн історичні обставини склалися таким чином, що і до сьогодні регіон Підляшшя відторгнутий від теренової України. Переселенська акція «Вісла» змінила природний плін життя носіїв української етнокультурної спадщини на території Польщі. Відтак на сьогодні єдиним регіоном у складі польської держави, де українське населення не зазнало депортації, а тому зберігає у своїх межах автохтонну традиційну культуру, залишилося Північне Підляшшя. Маючи низку специфічних регіональних рис,

традиційна культура цього краю водночас зберігає глибоку українську ідентичність.

У *підрозділі 1.2. «Фольклор Підляшшя у наукових студіях»* охарактеризовано історію дослідження фольклорного комплексу Підляшшя польськими, українськими та російськими етнографами і фольклористами.

У ході опрацювання набутоків ХІХ – початку ХХІ ст. помічено, що систематичне вивчення фольклору Підляшшя починається з першої половини ХІХ ст. і задеклароване польськими дослідниками З. Доленгою-Ходаковським, В. Вуйціцьким, Л. Голембйовським, Й. Лозинським Й. Ярошевичем, С. Мілковським. Утім воно характеризується посиленою увагою до етнографічного студіювання цього ареалу та численними огріхами у плані фіксації матеріалів, насамперед їх детальної паспортизації. Вичерпності й ґрунтовності ініціальним дослідженням підляського фольклору, вочевидь, забракло ще й тому, що зібрання фольклорного фактажу здійснювалося спорадично, а його аналітичне осмислення відбувалося головню у контексті польської фольклорної традиції, чому сприяв адміністративно-територіальний стан Підляшшя. Історіографічний огляд доробку польських дослідників свідчить про постійний та неослаблений інтерес до фольклорної традиції регіону вже на початку ХІХ ст.

Етапною у плані нагромадження фактичного матеріалу, його систематизації та класифікації стала етнографічна діяльність П. Чубинського, який у 70-х роках ХІХ ст. за дорученням Російського географічного товариства (РГТ) очолив наукову експедицію з метою дослідження народної культури та побуту тих територій імперії, які були заселені українцями. Відтак у колі зацікавлення учасників експедиції опинились і підляські території. Результатом широкомасштабної збирацько-дослідницької роботи у рамках очолюваної П. Чубинським етнографічної діяльності стало семитомне зібрання «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» (1872–1879). Фольклор автохтонних мешканців Підляшшя репрезентований у третьому, четвертому та п'ятому томах видання. Таким чином, діяльність П. Чубинського підносить студіювання фольклору підляського регіону на якісно новий щабель, адже матеріали з Підляшшя розглядалися учасниками експедиції у контексті загальноукраїнської культури.

Чільне місце в історіографії фольклору досліджуваного краю займає доробок польського фольклориста О. Кольберга. Фольклор українців Підляшшя репрезентують, зокрема, двотомне видання «Chełmskie» (1890–1891), третій та п'ятий томи «Mazowsze» (1887), двотомна праця «Lubelskie» (1883–1885), деяку інформацію знаходимо і у томі «Białorus –Polesie» пізнішого повного видання творів дослідника. Напрацювання О. Кольберга засвідчили новий етап у студіюванні фольклору Підляшшя, адже репрезентують останній у контексті міжетнічних взаємовпливів під абсолютно неупередженим кутом зору.

Вагомий внесок у збирання та дослідження звичаєвості українців підляського регіону пов'язаний з іменем вченого-славіста М. Янчука. Цінність його доробку

передусім у тому, що матеріал зібраний автором власноруч у регіоні, уродженцем якого він був, а тому претендує на цілковиту автентичність. Фольклорні студії з Підляшшя репрезентують його праця «Малорусская свадьба в Корницком приходе Константиновского уезда Седлецкой губернии» (1885), збірка пісень «Новые записи малорусских песен из Седлецкой губернии» (1885), опис корнинського різдяного вертепу «Szopka w Kornicy» (1888) та «Этнографические очерки Седлецкой губернии» (1890).

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався зацікавленням фольклором підляського краю і серед російських науковців. Їхні студії, однак, позначені проімперськими впливами і розглядають землі Підляшшя як невід’ємну складову Російської держави. Такий напрям у вивченні підляського фольклору задекларований на сторінках серійного видання «Памятники русской старины в западных губерниях» розвідками М. Страшкевича «Очерки быта крестьян Холмской и Подляской Руси по народным песням» та «Устная народная словесность в Холмской и Подляской Руси».

Окремі публікації фольклорно-етнографічних матеріалів засвідчені і тогочасною польською періодикою, серед них – варшавське народознавче видання «Wisła», «Biblioteka Warszawska» та «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej». Серед розвідок, що публікувалися на їх сторінках, на особливу увагу заслуговують статті З. Гльогера «Pieśni przy chrzcinach i pogrzebie na Podlasiu nadnarwiańskim», «Zwyczaj ludu z okolic Tykocina i Bielska», «Przysłowia ludu z okolic Tykocina», «Zagadki ludowe z nad Narwy i Bugu na pograniczu Mazowsza z Podlasiem», «O chlebie i zwyczajach przy pieczywie u ludu w Tykocinskiem».

На початку XX ст. до справи висвітлення особливостей фольклору Підляшшя долучилися розвідки І. Бессараби та В. Остапчука. Зацікавлення підляським фольклором у цей період репрезентує наукова діяльність видатного етномузиколога Ф. Колесси, який фольклорні зразки з Підляшшя розглядає як невід’ємну складову української традиційної культури.

Доба міжвоєнтя не позначилася ґрунтовними студіями фольклору Підляшшя, окрім хіба що епізодичних публікацій на сторінках холмсько-підляського двотижневика «Наше життя», котрий виходив у 1921–1928 рр.

У післявоєнний період фольклор Підляшшя довгий час не фігурував у наукових розвідках ні польських, ні українських учених. Спорадичні публікації підляських матеріалів та спроби їх осмислення почали з’являтися на сторінках тижневика «Наше слово», що виходить друком з 1956 р., та його культурологічного додатка «Наша культура».

Пошвавлення зацікавлень фольклором Підляшшя спричинила поява монографії С. Двораковського «Kultura społeczna ludu wiejskiego na Mazowszu nad Narwią» (1964), яка привернула увагу дослідників до народної обрядовості автохтонного населення регіону, відновивши традиції її студіювання.

Етапною в плані збирання та популяризації фольклору Підляшшя стала діяльність сучасного краєзнавця, етнографа та фольклориста І. Ігнатюка. Починаючи із 60-х рр., він провадить записи фольклорно-етнографічного

матеріалу на теренах регіону. Його розвідки та аналітичні спостереження друкувалися на сторінках тижневика «Наше слово» та його додатка «Наша культура», щорічника «Український календар», часопису «Над Бугом і Нарвою». Значимість збирацького доробку І. Ігнатюка полягає насамперед у тому, що репрезентує фольклорну традицію південнопідляських теренів, народна творчість яких, внаслідок переселенських процесів, залишається малодоступною.

Справжній поступ у справі наукового осмислення та опрацювання фольклору Підляшшя, в тому числі й записів минулих часів, однак, розпочинається лише в 90-х рр. ХХ ст. Пов'язаний він з іменами сучасних дослідників Є. Рижик, С. Копи, М. Роценка, Р. Кирчіва, Л. Вахніної, В. Юзвенко, С. Грици, Ю. Гаврилюка, І. Мацієвського, Г. Вишневської, В. Борисенко, В. Головатюк, Л. Лукашенко, Г. Похилевич, О. Савчук, Л. Филімонюк, І. Гапонюк. Значний внесок у популяризацію фольклору досліджуваного терену здійснюють публікації, що друкуються в часописі українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою».

Загалом фольклорні студії сучасних дослідників дають можливість зауважити, що пісенність Підляшшя переважно розглядалась у межах загальнооглядових студій. Найчастіше в колі наукових зацікавлень фольклористів поставала весняна календарна поезія підляського краю, тим часом літній та зимовий цикли, а також позаобрядова лірика певною мірою залишалися поза увагою. Відтак, цілісна картина побутування календарно-обрядового та необрядового фольклору на теренах Підляшшя, а водночас і проєкція на його етноідентичність на сьогодні відсутня. Усе ж здобутки сучасної фольклористики створили теоретичні передумови для комплексного студіювання пісенного фольклору регіону, з'ясування його локальних особливостей та введення в загальноукраїнський контекст.

Другий розділ дисертації – **«Пісенний фольклор Підляшшя в жанрологічному аспекті»** – присвячено розгляду основних жанрів календарно-обрядової та необрядової поезії, що побутує на Підляшші, розкриттю специфічних регіональних рис зазначеного пласту пісенності.

У *підрозділі 2.1. «Календарно-обрядові пісні: специфіка побутування»* з'ясовано регіональні особливості побутування календарної поезії весняного, літнього та зимового циклів.

Весняна пісенність, як за кількістю зафіксованих зразків, так і за функціональною значимістю, складає один із найпотужніших пластів календарно-обрядової поезії в річному циклі підляшуків. Неперервна традиція побутування спричинила до законсервованості у змісті весняного фольклору численних архаїчних та локальних рис, котрими й окреслюється його специфіка.

Попри значний обшир весняних пісенних текстів, їх номінативне окреслення в краї найчастіше визначається однією з двох номінацій – «веснянка» чи «рогулька». Інші ж – «володарки», «зельмани», «садоньки», «селевони», «зозуліні пісні», «постяні», «великодні пісні» – трапляються значно рідше, а їх обмежене побутування вказує на неавтохтонність для підляських теренів та формування під впливом фольклорних традицій сусідніх регіонів. Виникнення

паралельної назви «веснянка-рогулька» свідчить про стирання меж між двома номінаціями та текстами, які ними окреслюються.

Окрім специфіки номінування, весняний календарний фольклор Підляшшя зберігає чимало відмінних характеристик. З-поміж таких – спорадичність поширення власне веснянок – текстів із закличними мотивами (на території Підляшшя активністю побутування відзначається лише пісня «Ой весна красна, а що ж ти нам принесла?»); невелика кількість весняних пісень, позначених аграрно-вегетаційною тематикою; шлюбна спрямованість пісенного репертуару весняного календарного циклу. Шлюбні мотиви домінують на Підляшші у всіх текстах, які визначаються їх виконавцями як «веснянки» та «рогульки». Найпоширеніша пісня цього спрямування, функція якої – сприяння паруванию молоді з метою подальшого одруження – «Положу я кладку вербову, вербову».

Своєрідною рисою підляського весняного календарно-обрядового фольклору є виконання пісень-дотинок. Перенесення їх на Підляшші із розряду купальських до рогулек, вочевидь, пов'язане з тим, що останні обіймали дуже широкий календарний проміжок, захоплюючи й день літнього сонцевороту.

Розповіді про родинне життя жінок та нещасливий шлюб на Підляшші у межах весняних календарних пісень поширення не набули. Їх спорадична традиція виконання бачиться запозиченою із регіонів теренової України, де вони, внаслідок жанрової лабільності, перемандрували із репертуару петрівчаних до розряду пізніх веснянок. На це вказує і значна кількість напливових текстів, які весняними можна вважати лише умовно.

В ході опрацювання пісенних зразків було помічено, що підляські веснянки та рогульки, попри тотожне функціональне призначення, все ж відрізняються не лише назвами, а й складоритмічною будовою. У текстах зі шлюбними мотивами, які на Підляшші вважаються рогульками, домінують 11 – 12-складові рядки, котрі переважно членуються розмірами 5+3+4 або 5+3+3. Веснянки ж із такими мотивами, хоча й мають 10 – 12-складовий рядок, та все ж побутують на теренах регіону в розмірах 6+6, 5+5, 5+3, 4+3 і дуже рідко – 6+4+3, 4+4+2.

Відсутність закличних веснянок, а також невелика кількість пісень із аграрними мотивами, в основі яких – імітативна магія, дозволяє зробити висновки про господарську спрямованість первісних поселенців Підляшшя. Будучи нащадками представників скотарських культур, населення цих теренів не надавало такого вагомому значення магічним ритуалам, які, на їх думку, могли б пришвидшити прихід тепла та посприяти розвою злаків. Це відобразилось, насамперед, у весняному циклі календарної пісенності – пріоритетною в її змісті виступає шлюбна тематика.

Літній календарно-обрядовий цикл на Підляшші репрезентований петрівчаними, купальськими та жнивними піснями. Відсутність у комплексі літньої календарно-обрядової звичаєвості русальних пісень зайвий раз вказує на те, що споконвічні хліборобські традиції для господарської специфіки населення краю визначальними не стали.

Петрівчані пісні представлені на Підляшші невеликою кількістю фольклорних зразків, серед яких власне петрівчані виокремити доволі складно. Жанрова лабільність спричинила до появи на теренах регіону специфічного жанрологічного виду «петрівки-рогульки», котрий головно стосується текстів, що дублюють репертуар тих весняних рогульок, у яких присутні мотиви пошлюблення. Окрім весняних, трапляються в репертуарі петрівчаних і робітні та ліричні пісні. Більшість фольклорних зразків з Підляшшя, які респонденти означають як «петрівки» чи «петрівки-рогульки», характеризуються 12-складовим рядком з ритмоструктурою 5+7, рідше – 6+6.

Свою регіональну специфіку має й купальська пісенність Підляшшя. У її репертуарі поруч із власне купальськими могли виконуватися будь-які інші тексти зі шлюбними мотивами. В цьому плані найбільша контамінація з весняним календарним циклом. Найпоширеніші тексти купальських пісень цієї місцевості – «Молодая молодицьо» та «Малая ночка купалночка». Численні варіанти та традиційність виконання свідчать про їх автентичність на підляських землях.

Ряд своєрідних ознак має жнивварський фольклор Підляшшя. Показова його прикмета – відсутність у репертуарі женців зажинкових пісень. На відміну від останніх, комплекси власне жнивної та обжинкової характеризуються хорошою збереженістю.

У ході аналізу основних мотивів жнивних пісень помічено, що вони особливо не відрізняються від тих, які побутують у інших етнографічних регіонах України. Пріоритетною їх тематикою виступає оспівування процесу збору врожаю та закликання до швидкого закінчення роботи й повернення додому. Частотністю побутування на Підляшші характеризуються жнивні пісні, що відображають реалії часів кріпаччини. Основною темою таких – загадування жінцям непосильної праці з боку панів та нарікання селян на свою важку участь. Доповнюють жнивний репертуар Підляшшя і необрядові пісні, тематика яких поруч із описами процесу жнивування та закликами до швидкого виконання роботи досить часто торкалася і шлюбної сфери.

Пісенний комплекс, приурочений до заключного етапу жнивування, на теренах Підляшшя репрезентований текстами, лейтмотивом яких виступає змалювання завершення польових робіт, що асоціювалося із внесенням житнього вінка до господи, завиванням «перепелиці» та частуванням женців. У порівнянні з фольклорною традицією теренової України, серед підляських обжинкових пісень вирізняється група текстів із центральним образом перепілки, що пов'язано з номінуванням «перепелицею» залишеного на ниві невижатого колосся. Поміж таких частотністю побутування відзначається пісня «Вилітай, вилітай, перепілко». Функціонування схожого тексту серед польськомовного населення Підляшшя наводить на думку про культурні взаємовпливи між українською та польською фольклорними традиціями.

Характерною особливістю жнивварських пісень Підляшшя виступають тексти глумливо-дотинкового характеру. Серед них – пісні «Дожалі жито, вигналі зайця» та «Там на облозі скакали жаби».

Ритмомелодика підляської жнивварської пісенності переважно визначається будовою 5+5+3, 5+3+3, 4+4+3, рідше – 4+4 та 5+5.

Зимовий календарно-обрядовий фольклор вирізняє досліджуваний регіон з-поміж інших етнографічних теренів України. Серед вітально-величальної поезії колядкового типу, ритмоструктура якої витворюється розміром 5+5, стабільністю побутування на Підляшші характеризується понад два десятки текстів. Поміж них кількістю варіантів та частотністю побутування відзначаються колядки, що адресувалися неодруженій молоді, а тому в їх основі лежать не господарські, а шлюбні мотиви.

Переважна більшість таких пісень адресована дівочтву і має на меті оспівування їхньої вроди чи зображення тих подій, що передують одруженню. Колядок, які співають парубкові, на Підляшші побутує значно менше. Відомі на теренах регіону і рідкісні в цілому вітально-величальні пісні господині. Їхня основна тематика та специфіка подачі інформації, однак, вказує на те, що виникли такі тексти на зразок колядок дівчині з метою розширення кола адресатів привітальних пісень. Натомість колядкові тексти, адресовані господареві, у регіоні майже не трапляються, немає навіть таких, де превалювало б зображення певних господарських процесів – оранки, сівби, збору урожаю.

Темпоритм підляських колядок витворює переважно одну з двох структур – 5+5 або 5+5+3, рідше трапляються розміри 6+6, 6+5, 5+6+3 та 6+6+3. Десятискладові рядки із нарощенням трискладового рефрену вказують на спорідненість колядної традиції Підляшшя із польсько-литовськими вітально-величальними піснями.

Специфічною ознакою підляської зимової календарної обрядовості є виконання на Старий Новий рік пісень, відомих у регіоні як «гоготухи». Їх зміст зовсім не стосується побажань хліборобського достатку, характерних для щедрівок. По своїй суті це приспівки пародійно-травестійного характеру, основна мета яких – випрошування гостинців. Поруч із спорадичним поширенням пісень-щедрівок така особливість вітально-величальної поезії Підляшшя переконливо засвідчує пріоритети скотарського типу господарювання, а в рамках загальноукраїнської традиції виступає окремою функціонально-тематичною гілкою, хоча й має аналоги в деяких місцевостях Західного Полісся та Волині.

Разом із тим, виконання гоготух промовисто вказує на занепад архаїчного спрямування вітально-величальної поезії на теренах Підляшшя. Вітиснення різдвяно-новорічних пісень господарської спрямованості текстами профанного характеру спостерігається і в інших регіонах України. Однак там, де глибоко вкорінена традиція новорічного віншування, примітивізація первісних текстів щедрівок та їх пародіювання виражені не так яскраво.

Своїм змістом підляські різдвяно-новорічні пісні з мотивами пошлюблення дуже близькі до пісень весняно-літнього календарного циклу, особливо до тих, що на Підляшші зветься рогульками або петрівками-рогульками. Фактично не відрізняється від темпоритму весняної пісенності й ритмоструктура колядок для хлопця та дівчини. Деякі з пісень весняно-літнього та зимового календарних

циклів схожі не лише основним мотивом, а навіть текстуально. Тим-то шлюбні мотиви бачаться наскрізними для всієї календарно-обрядової поезії Підляштя, адже тексти такої тематики становлять її основну частину.

У **підрозділі 2.2. «Необрядові пісні: національна традиція та регіональна специфіка»** окреслено комплекс особливостей, які вдалося виявити в текстах підляських родинно-побутових та станових пісень, балад та співанок-хронік. Здійснено аналіз позаобрядової пісенності у контексті загальноукраїнської фольклорної традиції.

Кількість фольклорних зразків та частотність їх побутування вирізняє серед необрядової лірики пласт родинно-побутових пісень. Репертуар останніх складають групи дівочих, жіночих, парубочих, чоловічих, сирітських та колискових пісень. З-поміж них, подібно як і на тереновій Україні, найкращою збереженістю характеризуються тексти двох перших груп. Станові пісні представлені на Підляшші невеликою кількістю козацьких, солдатських, рекрутських, жовнірських та повстанських текстів. Прогалиною у репертуарі соціально-побутових пісень Підляштя є відсутність чумацьких пісень – візницький промисел у регіоні, на відміну від материкової України, не набув популярності та масовості.

Комплекс баладних текстів Підляштя повністю вписується у загальноукраїнський репертуар. Стосуючись переважно двох тематичних блоків – кохання та дошлюбних взаємин і родинного життя, – поруч із тим вказує ще й на тісний зв'язок із ліричною пісенністю.

Відмінна особливість підляського необрядового фольклору – функціонування в його репертуарі співанок-хронік, тематичний спектр яких вибудувався головно навколо трагічних подій, пов'язаних із переселенською акцією «Вісла». Тексти цих пісень, виникнувши на місцевому ґрунті, не виходять за рамки їх жанрового окреслення в контексті загальноукраїнської пісенної традиції.

У третьому розділі дисертації – **«Календарно-обрядова пісенність Підляштя та сусідніх регіонів: порівняльний аспект»** – на основі порівняння календарно-обрядового репертуару Підляштя із суміжними теренами Волині, Західного Полісся, Опілля та Холмщини встановлюється національна ідентичність підляського фольклору.

Особлива увага приділяється питанню білорусифікації пісенного фольклору Підляштя. Західна Берестейщина та Північне Підляштя – зони міжетнічних культурних взаємовпливів, тому важко навіть визначити, де закінчуються підляські і починаються білоруські терени. Ситуація ускладнюється ще й тим, що деякі публікації фольклорного матеріалу з українсько-білоруського пограниччя далекі від достовірності – переклади українських пісень білоруською мовою навіть в деяких академічних виданнях подаються як питомо автохтонні зразки. Таким чином намагаються збагатити білоруську культурну спадщину, журнал «Ніва», щорічник «Беларускі каляндар», пісенний збірник «Песні Беласточчыны». Так, фольклорні тексти білоруською мовою, вміщені у останньому, в жодному з

інших видань білоруського фольклору не трапляються. Натомість споконвіків виконуються українською мовою не лише на Підляшші, а й на інших етнічно українських територіях. Відтак порівняльні студії, оперуючи такими матеріалами, провадити доволі ризиковано – результати можуть внести чимало сум'яття на шляху майбутніх дослідників.

Порівняльні спостереження виявляють, щонайперше, схожість Підляшшя із територією Західного Полісся. Особливо це засвідчує пісенний репертуар весняного календарно-обрядового циклу. Номінативне окреслення підляських весняних текстів дублює видові назви, які трапляються в західній частині Полісся. Серед таких – «веснянки», «рогульки», «зельмани», «володарки», «постяні пісні». Виявляє яскраві паралелі із західнополіською і тематична спрямованість весняних пісень Підляшшя. Власне веснянок (тобто тих, що виконувалися з метою пришвидшення приходу тепла) у обох регіонах побутує незначна кількість.

Найпоширеніша у досліджуваному регіоні назва «рогулька» окреслює натомість тексти, позначені шлюбними мотивами. Західнополіські інформатори, у свою чергу, стверджують, що на їхніх землях термін «веснянка» раніше не мав такого загального поширення – пісні, що співалися від Великодня до Зелених свят, звалися «рогулками». Їх основна тематика – шлюб та родинне життя.

Поруч із західнополіськими, весняна пісенність Підляшшя виявляє виразні паралелі і з волинськими фольклорними зразками, насамперед тими, що репрезентують її західну частину. Так, підляські та волинські пісенні тексти єднають номінативні окреслення «веснянка», «зельман», «володарка», «великодня пісня». Найуживаніша назва весняних календарно-обрядових текстів Підляшшя – «рогулька» – на волинських теренах трапляється не так часто, як на західнополіських.

В умовах близького територіального сусідства виявляються точки перетину і з репертуаром сусідніх Опілля та Холмщини, однак порівняно з волинськими та західнополіськими паралелями, галицьких та холмських у весняному репертуарі Підляшшя не так багато.

Відсутність юрійівської пісенності поруч із доброю збереженістю відповідних обрядодій повністю суголосна із тереновою Україною. Магічні ж обходи полів, приурочені до дня св. Юрія, що побутують на Підляшші, нічим не відрізняються від західнополіських та волинських.

У комплексі літньої календарно-обрядової пісенності Підляшшя прогалину становить русальна звичаєвість та відповідна пісенність. Схожа ситуація й на Західному Поліссі – інформація про русалок там побутує в основному на рівні вірувань. Єдиним проявом обрядодій, що приурочені до Зелених свят, на Підляшші виступають «обходи полів з «королівною». Попри рудиментарний характер побутування у регіоні, такий звичай вказує на спільну обрядову традицію із західнополіським «водінням куста» та волинським «обрядом лялі».

Відсутністю русальної пісенності на Підляшші детермінується тематична єдність весняного та літнього пісенного фольклору в регіоні. Схожа ситуація і на

теренах Західного Полісся. Причиною такої злитності бачиться домінування шлюбних мотивів у весняно-літньому репертуарі обох регіонів.

Зіставлення текстів підляської купальської пісенності із відповідними матеріалами з Волині та деяких західнополіських територій дозволяє зробити висновки про їх спільну традицію.

Репертуар жнивварського фольклору Підляшшя повністю вписується в загальноукраїнський контекст. У порівнянні з сусідніми територіями вирізняється лише група обжинкових пісень, що містить згадку про «обряд завивання «перепелиці». Трапляються схожі тексти на території Волині, їх побутування в регіоні підкріплене і спільною з Підляшшям назвою залишеного на ниві невижатого колосся – «перепелиця».

Спільність мотивів таких архаїчних жанрів, як весняні та купальські пісні інакше, як історично-археологічними передумовами пояснити важко. Останні, зокрема, дозволяють з'ясувати і те, чому на теренах Підляшшя пріоритет серед календарно-обрядового фольклору відводиться текстам зі шлюбною тематикою. Скотарське спрямування археологічних культур, що заселяли підляські терени з періоду енеоліту – бронзи до порубіжжя ер (починаючи з культури кулястих амфор і закінчуючи племенами пшеворців) створило умови, за яких аграрно-вегетаційні мотиви не стали прерогативними для календарної обрядовості Підляшшя.

Специфіка ведення господарства пояснює і диспропорцію в репертуарі зимового календарно-обрядового фольклору. Побутування вітально-величальних пісень щедрівкового типу на Підляшші кількісно значно поступається колядкам. Функціональна спрямованість щедрівок в умовах скотарського побуту не мала для Підляшшя особливого значення. Схожу ситуацію дослідники констатують хіба на теренах Карпатського регіону, населення якого споконвіків займалося відгінним скотарством.

Зимових календарно-обрядових пісень щедрівкового типу на Підляшші значно менше, ніж колядок. У цьому плані досліджуваний регіон найбільш суголосний із територією сусіднього Опілля. Для інших суміжних теренів – Холмщини, Волині та Західного Полісся – традиційніше віншування господарів на Новий рік піснями-щедрівками.

Виконання щедрівок на Підляшші збігається в часі з виконанням «пісень-гоготух». Вочевидь, саме в останніх і прихована причина поганої збереженості перших.

Попри контактні взаємовпливи із сусідніми регіонами, звичай «гоготання» за межі Підляшшя не поширився. Периферію побутування цього фольклорного явища становлять лише окремі населені пункти Волині та Західного Полісся.

Таким чином, порівняння календарно-обрядової пісенності Підляшшя із фольклорним репертуаром сусідніх регіонів дозволяє констатувати етнічну «українськість» досліджуваного краю. Окрім історичних передумов, на це вказують етнокультурні чинники, серед яких – образно-тематична єдність

календарно-обрядової поезії Підляшшя із репертуаром інших етнографічних регіонів України, насамперед тих, що територіально до нього дотичні.

У **Висновках** викладено основні результати наукового пошуку.

Пропонована дисертаційна робота – перше в українській фольклористиці цілісне дослідження національної ідентичності фольклору Підляшшя, у якому наголос зроблено на розкритті двох аспектів: регіональної специфіки побутування жанрів календарно-обрядової і необрядової пісенності, а також з'ясуванні генеалогії фольклорної традиції регіону.

Внаслідок опрацювання наукових джерел робиться висновок, що на сьогодні регіон Підляшшя становить найзахіднішу частину українських етнографічних територій, котра знаходиться поза межами адміністративно-територіального впливу України і становить північно-східну частину Республіки Польща.

У роботі уточнено етнографічно-історичні межі Підляшшя.

На основі студіювання археологічно-історичних матеріалів з'ясовано, що підґрунтя формування традиційної звичаєвості Підляшшя бере свій початок з доісторичних часів і має чимало спільного із тереновою Україною. Господарська спрямованість культур неоліту – бронзи та пізніших, які обіймали тривалий час поруч із підляськими землями і частину західноукраїнських територій, спричинила спільність елементів традиційної культури.

У фольклорному відношенні досліджуваний регіон, в традиціях якого законсервувалося чимало архаїчних явищ, відомий дослідникам віддавна. Однак у науковій літературі народнопісенна творчість Підляшшя як невід'ємна складова загальноукраїнського фольклорного комплексу не отримала належного теоретичного осмислення. Польські та українські дослідники ХІХ – початку ХХ ст. першочергову увагу приділяли фіксації непересічних зразків пісенності або ж зосереджувались на етнографічному студіюванні Підляшшя. У цей період дослідження підляського фольклору відбувалося спорадично, а відтак – досить поверхово. І лише кінець ХХ ст. ознаменувався ґрунтовним науковим осмисленням та опрацюванням фольклору Підляшшя. Такий інтерес ще більше посилюється на початок ХХІ ст. Напрацювання цього періоду створили сприятливі передумови для комплексного вивчення фольклору Підляшшя з точки зору його національної ідентичності.

Центральне місце у дисертації посідає окреслення та з'ясування специфічних, відмінних рис календарно-обрядової пісенності Підляшшя. У весняному, літньому та зимовому фольклорі досліджуваного терену (репрезентованого весняними піснями у різних варіантах локальних назв; петрівчаними, купальськими, жнивварськими піснями; колядками, колядами, гоготухами, щедрівками) вдалося виявити цілий комплекс своєрідних характеристик, які простежуються у специфічних номінаціях пісень весняного календарного циклу; спорадичному поширенні весняних пісень аграрного спрямування; превалюванні шлюбної тематики у текстах пісень; міжжанровій дифузії на основі контамінації фольклорних зразків зі спільними мотивами

весняного та літнього циклу (веснянки – рогульки – купальські – петрівчані); традиційності чи нетрадиційності виконання тих чи інших пісень; своєрідності змісту (основних тем та мотивів) та форми (складоритмічної будови).

У плані студіювання ритмоструктурної типології календарно-обрядових пісень Підляшшя з'ясувалось, що у текстах зі шлюбними мотивами, відомих як рогульки, домінують 11 – 12-складові рядки, веснянки з такими ж мотивами мають 10 – 12-складовий рядок. Темпоритм петрівчаних пісень Підляшшя визначається 12-складовою метрикою. Більш різноманітний ритмічний склад жнивварської пісенності. Тут переважають 13-складові вірші, трапляються 8- та 10-складові. Десятискладові рядки із ампліфікацією внаслідок долучення трискладового рефрену вказують на спорідненість колядної традиції Підляшшя із польсько-литовськими вітально-величальними піснями. Поруч із невеликою чисельністю величальної поезії із рефреном «щедрий вечір», значно рідше на теренах Підляшшя трапляється й властивий їй віршовий розмір 4+4. У текстах новорічних пісень його замінює інший – 6+6, який витворює темпоритм пісень-гоготух.

Унаслідок аналізу необрядової лірики Підляшшя з'ясувалося, що її, за кількістю фольклорних зразків та частотністю побутування, на теренах досліджуваного регіону складають комплекси родинно-побутових (дівочих, жіночих, парубочих, чоловічих, сирітських, колискових) та станових (козацьких, солдатських, рекрутських, жовнірських, повстанських) пісень, балад та співанок-хронік. Попри певні регіональні особливості (відсутність у репертуарі станових пісень чумацьких текстів, спорадичність поширення козацьких, подієвий темарій співанок-хронік), тематично і функціонально ці фольклорні зразки повністю вписуються у загальноукраїнський контекст.

На основі порівняльного аналізу календарно-обрядової пісенності із репертуаром суміжних українських етніконів (Волині, Західного Полісся, Опілля та Холмщини) виявлено, щонайперше, схожість Підляшшя із західною частиною регіонів Полісся та Волині. Окрім цього, підляський пісенний календарно-обрядовий репертуар містить деякі галицькі та холмські риси, трапляються паралелі з польською фольклорною традицією. У ході історичного розвитку підляського краю такі «запозичення» були детерміновані кількарізовими змінами адміністративно-територіального стану Підляшшя, а тому яскраво підтверджують думку про формування специфічних рис традиційної звичаєвості під впливом певних культурно-історичних чинників.

Отже, студіювання підляського календарно-обрядового фольклору у порівняльному ракурсі засвідчує його виразну українську національну ідентичність. Тематична спрямованість та функціональне призначення архаїчних комплексів пісенності весняного, літнього та зимового календарних циклів дозволяє розглядати весь фольклорний масив Підляшшя у контексті загальноукраїнської традиційної звичаєвості.

Відтак, дослідження національної ідентичності фольклору Підляшшя – важлива складова загальноукраїнських студій, принаймні зібраний та представлений у роботі матеріал розкриває можливості для подібних узагальнень.

Основні положення дисертації висвітлені у таких публікаціях:

1. Кравчук Н. Історична хронотопія колядок і щедрівок / Надія Кравчук // Фольклористичні зошити. – 2006. – Вип. 9. – С. 147–155.
2. Кравчук Н. Фольклор Підляшшя в українській періодиці Польщі / Надія Кравчук // Фольклористичні зошити. – 2008. – Вип. 11. – С. 157–167.
3. Кравчук Н. Вородайки як специфічне явище весняного календарно-обрядового фольклору Західного Полісся / Надія Кравчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – №17: Філологічні науки. Літературознавство. – С. 86–91.
4. Кравчук Н. Підляшшя у фольклористичних студіях Павла Чубинського / Надія Кравчук // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – 2009. – Вип. 32: Присвячений 170-річчю від дня народження П. Чубинського.– К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – С. 222–226.
5. Кравчук Н. Специфіка побутування календарно-обрядової пісенності Підляшшя: весняно-літній цикл / Надія Кравчук // Фольклористичні зошити. – 2009. – Вип. 12. – С. 90–115.
6. Кравчук Н. Українські пісні Підляшшя в культурно-політичному контексті ХІХ – ХХ ст. / Надія Кравчук // Фольклористичні зошити. – 2010. – Вип. 13. – С. 3–16.
7. Кравчук Н. Вородайки на Західному Поліссі / Надія Кравчук // Поліссезнавство: наукові фольклорно-етнологічні та мистецтвознавчі студії. – Рівне: Волинські обереги, 2006. – С. 121–128.
8. Кравчук Н. Дослідження весняної календарної обрядовості Західного Полісся на зламі ХХ – ХХІ ст. / Надія Кравчук // Нове життя старих традицій: традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті : матеріали міжнародної наукової конференції в рамках V Міжнародного фестивалю «Берегиня» / за ред. В. Ф. Давидюка. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. – С. 489–496.

АНОТАЦІЯ

Кравчук Н. В. Фольклор Підляшшя: регіональна специфіка та національна ідентичність. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.07 – фольклористика. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2010.

Дисертація є першим в українській фольклористиці цілісним дослідженням національної ідентичності пісенного фольклору Підляшшя. Основна увага зосереджується на окресленні специфіки побутування та виявленні регіональних особливостей підляської календарно-обрядової та необрядової пісенності. З'ясовується історична основа формування та розвитку фольклорно-пісенного комплексу краю. На основі порівняльного аналізу із пісенним фольклором прилеглих етніконів встановлюється генеалогія та українська національна ідентичність календарно-обрядової поезії, що побутує на Підляшші.

Ключові слова: пісенний фольклор, календарно-обрядова поезія, Підляшшя, специфіка, жанр, складоритмічна будова, побутування, регіон, національна ідентичність, генеалогія.

АННОТАЦИЯ

Кравчук Н. В. Фольклор Подляшья: региональная специфика и национальная идентичность. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.07 – фольклористика. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2010.

Диссертация является первым в украинской фольклористике целостным исследованием национальной идентичности песенного фольклора Подляшья. Основное внимание в работе обращено на определение специфики бытования и выявление региональных особенностей подляшской календарно-обрядовой и необрядовой песенности. Выясняется историческая основа формирования и развития фольклорно-песенного комплекса региона. На основе сравнительного анализа с песенным фольклором соседних этниконов устанавливается происхождение и украинская национальная идентичность календарно-обрядовой поэзии Подляшья.

Ключевые слова: песенный фольклор, календарно-орядовая поэзия, Подляшье, специфика, жанр, складоритмическая структура, бытование, регион, национальная идентичность, генеалогия.

SUMMARY

Kravchuk N. V. The folk-lore of Pydlyassha: regional specific character and national identity. – Manuscript.

The dissertation is submitted for a Candidate of Philology degree. The speciality: 10.01.07 – Folklore studies. – Kyiv Taras Shevchenko National University. – Kyiv, 2010.

The dissertation is the first in the Ukrainian folk-loristics integrity investigation of national identification of Pydlyassha folk-lore. The work accurates geographically-historical boundaries of the region. On the base of the original sources review and survey of the science literature the history of collecting, publishing and studing folk-lore of Pydlyassha during 19-21 centuries by Polish, Ukrainian and Russian ethnographers and folklorists are characterized here.

The place and importance of each of them who joined to turning the chosen theme is determined here. The main attention is concentrated into marking out of the specific of existence the Pydlyassha calendar-ceremonial songs with taking into consideration the historical basis of forming and development of folk-lore complex of the investigated region. Here is determined genrical composition of this type of songs, peculiarities of its rhythmostructure and nominal marking and analysed the main theme and motives of calendar-ceremonial songs of Pydlyassha. Here is making out the regional peculiarities of the ceremonial poetry of Pydlyassha of spring, summer and winter cycles. Among such are dominating spring songs with marriage motif, not large number of spring songs of the agrarian direction, presence in the complex spring and summer calendar songs with the text of reproaches with teasing contest and absence on the territory of Pydlyassha rusalnyh songs, but traditional performing of carols and presence in the repertoire songs of winter calendar cycle, so called «gogotuhy».

With the aim of determination of a national specific and regional peculiarities of folk-lore standards unceremonial lyric is established an analysis of the texts of family-life and state songs, ballads and songs-chronicals which are popular in the region.

On the base of confrontation with song repertoire of neighbour territories (Western Polyssya, Volyn, Holmschuna and Opyllyya) determined the genealogy and established the Ukrainian national identification of calendar-ceremonial poetry being popular in Pydlyassha.

On the basis of a thematic direction and functional purpose of the archaic complexes of spring songs, summer songs and winter songs calendar cycles are brought to perfection that the whole folk-lore mass of Pydlyassha is a component of All-Ukrainian traditional customs.

Key words: song folk-lore, calendar-ceremonial poetry, Pydlyassha, specific character, genre, syllabo-rhythmical structure, being in life, region, national identity, genealogy.